

Start van de leerwegen in het VMBO
2001/2002

SCO Kohnstamm Instituut

Louise van de Venne
m.m.v. Eva Voncken

Amsterdam, januari 2002

Inhoud

1	Inleiding	5
1.1	Achtergrond, probleemstelling en onderzoeksvragen	5
1.2	Opzet, instrumentatie en uitvoering.....	5
1.3	Respons.....	6
2	Organiseerbaarheid	9
2.1	Aard en omvang leerlingpopulatie	9
2.2	Leerlingregistratie.....	11
3	Leermiddelen	13
3.1	Beschikbaarheid van het lesmateriaal.....	13
3.2	Prijs.....	14
4	Programma-inhoud	15
4.1	Examenprogramma's en lesstof.....	15
5.	Examinering	17
5.1	Uitwerking model PTA	17
6.	Slotbeschouwing	19

1 Inleiding

1.1 Achtergrond, probleemstelling en onderzoeksvraagstelling

In de brief aan de Tweede Kamer van 20 juni 2001 heeft de staatssecretaris haar reactie gegeven op de monitorrapporten invoeringsbeleid VMBO. In die reactie is onderscheid gemaakt tussen aan de ene kant de voorbereidingen die scholen treffen voor de start van de leerwegen en aan de andere kant de feitelijke start daarvan. De monitorresultaten van zomer 2001 geven aan dat de voorbereidingen in de scholen vooralsnog goed zijn verlopen. Om de feitelijke start van de leerwegen in de scholen in beeld te brengen is niet lang na het begin van het schooljaar gestart met een aantal monitorkringen. De functie van deze monitorkringen is in een kort tijdsbestek informatie over het primaire proces in de scholen te verkrijgen, zodat met eventuele knelpunten in de beleidsvoering rekening gehouden kan worden. De monitorkringen zijn te beschouwen als een - tijdelijke - aanvulling op de brede monitoring van het invoeringsbeleid VMBO.

De centrale vraagstelling van dit onderzoek luidt dus:

Hoe ziet de feitelijke start van de leerwegen in de scholen er uit?

1.2 Opzet, instrumentatie en uitvoering

Bij de uitvoering van de monitorkringen is ervoor gekozen zoveel mogelijk aan te sluiten bij bestaande netwerken, om de belasting voor scholen zoveel mogelijk te beperken. De netwerken waarbij is aangesloten zijn die van de volgende organisaties:

- projectgroep VMBO van de VVO.
- staande ledencommissies en/of netwerken van de besturenorganisaties (BPCO/VBKO, VBS, VOS/ABB) en de AOC-Raad.
- docentenplatforms van vakorganisaties (AoB, OCNV)

In totaal werd deelname van zo'n 80 scholen aan deze informatieronde beoogd. Er is niet gestreefd naar representativiteit in de statistische zin van het woord. De organisaties is gevraagd uit hun achterban scholen voor te dragen voor deelname. Dat betekent dat we hier niet kunnen stellen dat we met een doorsnee-beeld van de VMBO-scholen te maken hebben, maar dat de resultaten gekleurd zullen zijn door de keuze van de organisaties.

Start v/d leerwegen in het VMBO

In overleg met de projectgroep VMBO van het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen is een vragenlijst ontwikkeld met vijf aandachtsgebieden:

- Organiseerbaarheid
- Leermiddelen
- Programma-inhoud
- Examinering
- Slotbeschouwing

Via de contactpersonen van de bovengenoemde organisaties zijn emailadressen verkregen van aangesloten leden, in de personen van schoolleiders of docenten. Aan deze leden is een elektronische vragenlijst verstuurd, met het verzoek mee te werken aan het onderzoek. Vervolgens kon de vragenlijst wederom elektronisch ingevuld en retour verzonden worden. De projectgroep VMBO van de VVO heeft de elektronische vragenlijst rechtstreeks vanuit de eigen organisatie verstuurd. Het tijdsbestek was krap mede gelet op de herfstvakantie. Er heeft één maal een rappel plaatsgevonden. Het merendeel van de respondenten betrof schoolleiders, maar in een aantal gevallen heeft de schoolleider voor het beantwoorden van de vragenlijst overleg gepleegd met docenten en in een aantal andere gevallen heeft de schoolleider de beantwoording van de vragenlijst rechtstreeks gedelegeerd naar een van de docenten. De gegevens zijn aldus afkomstig van een of meerdere actoren uit de school (schoolleiders en docenten)¹. In de rapportage wordt dan ook gesproken over ‘scholen’.

1.3 Respons

In onderstaande tabel is het aantal verzonden vragenlijsten per organisatie weergegeven.

Tabel 1.1 Aantal verstuurde vragenlijsten

VMBO netwerkorganisaties	Aantal verstuurde vragenlijsten
BPCO	21
VBKO	14
AOb/O-CNV	51
AOC-raad	34
VOS/ABB	16
VBS	6
Totaal	142 *

* Het totaal aantal verstuurde vragenlijsten bedraagt meer dan 142 wanneer we de leden van de projectgroep VMBO van de VVO zijn meetellen. Hoeveel leden hiervan zijn benaderd door de VVO is niet bekend.

¹ In een geval zijn er signalen dat een vragenlijst zowel door een docent als een schoolleider van een school zijn ingevuld.

In totaal zijn dus minimaal 142 scholen benaderd voor deelname. Na verzending bleken 9 adressen, ook bij navraag, niet te kloppen. Bovendien ontvingen we van 11 personen de melding dat zij de vragenlijst niet konden invullen, merendeels omdat men niet meer in het onderwijs werkzaam was. Hierdoor daalde het aantal verzonden vragenlijsten, waarop respons verwacht kon worden, van 142 naar 122. In totaal 73 personen reageerden, hetgeen een goede respons van 66% betekent. Met deze respons (totaal 73) is het streven om circa 80 deelnemers te bereiken nagenoeg gehaald.

Tabel 1.2 geeft een beeld van de samenstelling van leerwegen op de deelnemende scholen. Gevraagd is welke leerwegen er op de school worden aangeboden en zo ja, of het gaat om leerwegen met leerwegondersteuning.

Tabel 1.2: Respons naar type leerweg (n=73).

<i>Leerwegen</i>	<i>Aantal scholen</i>	<i>Aantal scholen met twee</i>
a. basisberoepsgerichte leerweg	65	58
b. kaderberoepsgerichte leerweg	65	43
c. gemengde leerweg	55	22
d. theoretische leerweg	41	9

De meeste scholen die hebben deelgenomen bieden op hun school een basisberoepsgerichte en een kaderberoepsgerichte leerweg aan. De gemengde leerweg wordt op 55 van de 73 scholen aangeboden, terwijl de theoretische leerweg op 41 van de 73 scholen wordt aangeboden. Leerwegondersteuning is er op 58 van de 73 scholen voor wat betreft de basisberoepsgerichte leerweg, op 43 scholen die een kaderberoepsgerichte leerweg aanbieden en op 22 scholen en 9 scholen die respectievelijk een gemengde leerweg en een theoretische leerweg aanbieden.

Start v/d leerwegen in het VMBO

2 Organiseerbaarheid

2.1 Aard en omvang leerlingpopulatie

Hoe zijn de leerlingen uit het derde leerjaar verdeeld over de verschillende leerwegen? In onderstaande tabel wordt hiervan een beeld gegeven.

Tabel: 2.1 Gemiddeld aantal leerlingen (en het min. en max. aantal per school) in het derde leerjaar per type leerweg (n=73).

<i>Leerwegen</i>	<i>Gemiddeld aantal leerlingen Leerjaar 3</i>	<i>Minimum aantal leerlingen</i>	<i>Maximum aantal leerlingen</i>
a. basisberoepsgerichte leerweg	114 n=63	11	550
b. kaderberoepsgerichte leerweg	68 n=63	8	180
c. gemengde leerweg	35 n=52	2	200
d. theoretische leerweg	87 n=37	9	360

Gemiddeld genomen zitten de meeste leerlingen in de basisberoepsgerichte leerweg, gevolgd door de theoretische leerweg en de kaderberoepsgerichte leerweg. De gemengde leerweg telt gemiddeld het geringste aantal leerlingen.

De scholen is vervolgens de vraag voorgelegd of zij met een naar aard en omvang andere leerlingpopulatie te maken hebben dan het vorige schooljaar nog verwacht werd. Op 44 scholen (60.3%) is de situatie zoals verwacht. In totaal 26 scholen (37.1%) geven aan, dat zij inderdaad te maken hebben met een leerlingpopulatie, die naar aard en omvang anders is dan zij verwacht hadden. In de volgende tabel is het soort verschuivingen dat optrad te zien.

Start v/d leerwegen in het VMBO

Tabel: 2.2 Verschuivingen in de leerlingpopulatie qua aard en omvang (n=26).

<i>Leerwegen</i>	<i>Verschuivingen</i>	<i>Aantallen</i>
A. Basisberoepsgerichte leerweg	meer leerlingen dan verwacht	11
	minder leerlingen dan verwacht	4
	meer problematische leerlingen dan verwacht	16
	minder problematische leerlingen dan verwacht	-
B. Kaderberoepsgerichte leerweg	meer leerlingen dan verwacht	15
	minder leerlingen dan verwacht	5
	meer problematische leerlingen dan verwacht	5
	minder problematische leerlingen dan verwacht	-
C. Gemengde leerweg	meer leerlingen dan verwacht	2
	minder leerlingen dan verwacht	10
	meer problematische leerlingen dan verwacht	2
	minder problematische leerlingen dan verwacht	2
D. Theoretische leerweg	meer leerlingen dan verwacht	4
	minder leerlingen dan verwacht	9
	meer problematische leerlingen dan verwacht	3
	minder problematische leerlingen dan verwacht	1

Op de scholen met een kaderberoepsgerichte leerweg en een basisberoepsgerichte leerweg heeft men relatief meer leerlingen dan aanvankelijk verwacht. Scholen met een gemengde leerweg en een theoretische leerweg hebben juist relatief minder leerlingen dan aanvankelijk verwacht werd. De scholen met een basisberoepsgerichte leerweg hebben bovendien relatief meer problematische leerlingen dan verwacht.

Op circa driekwart van de scholen (n=55) worden VMBO-leerwegen en/of VMBO-vakken aan gecombineerde groepen van leerlingen gegeven. Dat gebeurt in de meeste gevallen omwille van het aantal leerlingen (n=46), op de tweede plaats vanwege het rooster (n=31), op de derde plaats vanwege doorstroomperspectieven (n=22) en op de vierde plaats vanwege praktijklokalen (n=15). Slechts één school noemt de bevoegdheden van docenten als motief om met gecombineerde groepen leerlingen te werken. In totaal 9 scholen noemen andere redenen die een rol gespeeld hebben bij de keuze om de VMBO-leerwegen en/ of vakken aan te bieden aan gecombineerde groepen van leerlingen. De beweegreden ligt dan bijvoorbeeld in leerlingen elkaar te laten helpen en te stimuleren, meer keuzemogelijkheden te bieden, vanwege praktische redenen, met name in de praktijkvakken gaat het om kleine groepen leerlingen en vanwege onderwijskundige beleidskeuzes.

2.2 Leerlingregistratie

Op 30 scholen (44%) heeft het werken met PTA's geleid tot verandering van het leerlingregistratiesysteem. Vervolgens is aan de scholen gevraagd op welke wijze er momenteel geregistreerd wordt. In onderstaande tabel wordt hiervan een beeld gegeven.

Tabel 2.3 Wijze van registreren (n=69)

<i>Registratiesystemen</i>	<i>Aantal (%)</i>
a. in de agenda van de individuele docenten	6 (9)
b. in een bestaand registratiesysteem	11 (16)
c. in een bestaand, maar bijgesteld registratiesysteem	26 (38)
d. in een nieuw ontwikkeld registratiesysteem	20 (29)
e. anders, namelijk	6 (8)

De meeste scholen gebruiken voor het werken met PTA's een bestaand, maar bijgesteld registratiesysteem. Daarnaast wordt ook door iets minder dan eenderde van de scholen gebruik gemaakt van een nieuw registratiesysteem. Slechts 16% van de scholen werkt met een bestaand registratiesysteem en op een kleine minderheid van de scholen wordt nog uitsluitend geregistreerd in de agenda van de individuele docenten. Vier scholen werken met een combinatie van de (geautomatiseerde) agenda van de individuele docent tezamen met een centraal registratiesysteem. Op twee scholen is de registratie nog in ontwikkeling.

Scholen ervaren een aantal belemmeringen bij de registratie van de leerlingresultaten (zie tabel 2.4).

Tabel 2.4: Belemmeringen bij de registratie van leerlingresultaten

<i>Belemmeringen</i>	<i>Aantallen (percentages)</i>
a. Er is geen centraal registratiesysteem	3 (4%)
b. Bestaande registratiesystemen zijn nog niet aangepast voor PTA's	34 (47)
c. Er is inmiddels een aangepast registratiesysteem, maar docenten zijn nog onvoldoende geïnformeerd over het registreren	22 (30)
d. Het ontbreekt aan geschikte softwareprogramma's voor PTA's	28 (38)
e. Anders	11 (15)

Op bijna de helft van de scholen (47%) is het bestaande registratiesysteem, dat in gebruik is, nog niet aangepast voor de PTA's. Bijna eenderde van de scholen geeft aan wél over een aangepast registratiesysteem te beschikken, maar dat de docenten nog onvoldoende geïnformeerd zijn over het registreren. Een belangrijk knelpunt is dat het op dit moment nog ontbreekt aan geschikte softwareprogramma's voor PTA's (38%). Men noemt in dit verband bv het stagneren van de ontwikkeling van Schoolfact 6.0. Andere knelpunten betreffen voornamelijk de problemen die de overgang van een

Start v/d leerwegen in het VMBO

bestaand systeem naar een nieuw systeem met zich meebrengen. Complicerend is dat resultaten door middel van meerdere aspecten worden weergegeven. Ook heeft men bij de overgang te maken met technische problemen in de geautomatiseerde systemen. Tenslotte vergt het wennen van de mensen die met het nieuwe registreren moeten werken, meer tijd dan verwacht.

3 Leermiddelen

3.1 Beschikbaarheid van het lesmateriaal

Op 17 scholen was aan het begin van het schooljaar voor alle vakken lesmateriaal beschikbaar. Van 23 scholen is dit gegeven in eerste instantie onbekend. Alhoewel 33 scholen aangeven dat er aan het begin van het schooljaar voor één of meerdere vakken geen lesmateriaal beschikbaar was, geven méér scholen (namelijk in totaal 52) aan voor welke vakken dit geldt (zie tabel 3.1).

In onderstaande tabel is weergegeven voor welke vakken aan het begin van het schooljaar volgens opgave van de scholen nog geen lesmateriaal beschikbaar was.

Tabel 3.1 Vakken waarvoor aan begin van schooljaar geen lesmateriaal beschikbaar was (n=52)

<i>Vakken waarvoor geen lesmateriaal aan het begin van het schooljaar</i>	<i>Totaal</i>
Economische vakken (economie, handel en verkoop, administratie)	24
Techniek (metaaltechniek, elektrotechniek, instalektro, bouwtechniek)	24
Agrarische vakken (landbouw breed, plantenteelt, groen, dierenhouderij, bloemverzorging)	6
Zorg en Welzijn (uiterlijke verzorging, gezondheidskunde, Victo)	14
Beroepsgerichte vakken	2
Praktijkvakken	6
Biologie	12
CKV	2
Wiskunde	11
Natuurkunde/scheikunde	16
Maatschappijleer	8
Geschiedenis	5
Aardrijkskunde	2
Engels	8
Frans	2
Nederlands	3
Duits	2

De vakken waarvoor nog geen lesmateriaal beschikbaar was aan het begin van het schooljaar betreffen vooral de economische en technische vakken, natuurkunde/scheikunde en biologie.

De oorzaak van het te laat beschikbaar zijn van lesmateriaal ligt volgens 36 scholen bij de boekhandels/ boekhuizen, die het lesmateriaal te laat aangeleverd hebben. Voor 7

Start v/d leerwegen in het VMBO

scholen geldt dat de boeken in een te laat stadium besteld zijn en 36 scholen geven andere dan bovengenoemde oorzaken aan. Als andere oorzaak wordt het meest genoemd dat het materiaal nog in ontwikkeling was. Een enkele school geeft als oorzaak de complexiteit en veelheid aan veranderingen en de late keuze door docenten aan.

Het lesmateriaal dat scholen gebruiken kan uit katernen bestaan. Er zijn 24 scholen die aangeven dat het gebruik van katernen op hun school voor geen enkel vak van toepassing is. Daarnaast geven 34 scholen aan dat dit op hun school voor een of meerdere vakken wel het geval is. In onderstaande tabel is weergegeven voor welke vakken dit geldt.

Tabel 3.2 Vakken waarvan het lesmateriaal uit katernen bestaat (n=31)

<i>Vakken waarvoor katernen beschikbaar zijn</i>	<i>Totaal</i>
Economische vakken (economie, handel en verkoop, administratie)	3
Technische vakken (metaaltechniek, elektrotechniek, instalektro, bouwtechniek)	6
Agrarische vakken (landbouw breed, plantenteelt, groen)	11
Zorg en Welzijn (uiterlijke verzorging, gezondheidskunde, Victo)	4
Beroepsgerichte vakken	2
Praktijkvakken	3
Maatschappijleer	3
Biologie	1
Wiskunde	3
Natuurkunde/scheidkunde	2
Geschiedenis	1
Aardrijkskunde	2
Engels	2
Duits	2

3.2 Prijs

Geen enkele school is van mening dat het leermiddelenpakket voor de ouders en leerlingen goedkoper is geworden of hetzelfde gebleven is, vergeleken met de situatie vóór de start van de invoering van de nieuwe leerwegen. Een grote meerderheid van de scholen daarentegen (totaal 60) geeft aan dat het leermiddelenpakket duurder is geworden. De oorzaak van de prijsstijging wordt voor een belangrijk deel bepaald door algemene prijsstijgingen (58%), aldus de scholen.

Zeven scholen geven een specifieke oorzaak aan voor de prijsstijgingen. Genoemd worden: vanwege het aanvullend lesmateriaal bij de methodes (zoals werkboeken, software en losse katernen) en vanwege het feit dat de methodes fraaier worden uitgevoerd (met plaatjes en foto's).

4 Programma-inhoud

4.1 Examenprogramma's en lesstof

Scholen is gevraagd of de docenten voldoende op de hoogte zijn van de nieuwe examenprogramma's. In tabel 4.1 een overzicht hiervan.

Tabel 4.1 Bekendheid met examenprogramma's (n=66).

	Aantal scholen (percentage)
Voldoende op de hoogte	28 (38)
Redelijk op de hoogte	37 (51)
Onvoldoende op de hoogte	1 (2)

In totaal 66 scholen beantwoorden deze vraag. Van deze groep scholen blijkt circa de helft (37 scholen) redelijk op de hoogte te zijn van de nieuwe examenprogramma's en meer dan eenderde (28 scholen) is voldoende op de hoogte. Slechts één school vindt zichzelf onvoldoende op de hoogte.

Voor ruim de helft van de scholen (in totaal 45) is de lesstof qua *volume* hanteerbaar. Op 18 scholen blijkt dit niet zo te zijn. Dit geldt voor aan aantal vakken en leerwegen.

Binnen de *basisberoepsgerichte* zijn 13 scholen van mening dat de lesstof qua volume niet toegesneden is op de leerlingen, met name binnen de leerwegondersteuning. Er wordt een aantal uiteenlopende vakken genoemd: instalektro, elektrotechniek, metalektro, voertuigtechniek, verzorging, wiskunde, bouwtechniek, Engels, natuur/scheikunde, Nederlands, metaal en biologie.

Binnen de *kaderberoepsgerichte leerweg* geldt dit voor 8 scholen. Het betreft de vakken Engels, bouw, metaaltechniek, elektrotechniek, metalektro, instalektro, wiskunde, verzorging, maatschappijleer en voertuigen.

Binnen de *gemengde leerweg* geldt dit voor 3 scholen. Hier gaat het om de vakken Nederlands, bouwtechniek, wiskunde, biologie, Duits, handel en administratie, zorg en welzijn, metaal, natuur/scheikunde, instalektro en economie.

Binnen de *theoretische leerweg* noemen 2 scholen vakken waarvoor de leerstof qua volume niet voldoet, namelijk voor de vakken natuurkunde/scheikunde, wiskunde, economie en Duits.

Met name bij de gemengde en theoretische leerweg melden scholen dat ze op dit moment nog niet geheel kunnen overzien of de lesstof qua volume hanteerbaar is.

Qua *niveau* is de lesstof voor 33 scholen hanteerbaar en voor 26 scholen is dit niet het geval. Binnen de *basisberoepsgerichte leerweg* geven 12 scholen aan, dat de leerstof qua niveau niet hanteerbaar, met name in de leerwegondersteuning. Specifiek worden

Start v/d leerwegen in het VMBO

de volgende vakken genoemd: Engels, wiskunde, natuurkunde, elektrotechniek, voertuigtechniek, Nederlands, maatschappijleer, administratie, metalektr, instalektr, en bouwtechniek.

Binnen de *kaderberoepsgerichte leerweg* is de lesstof qua niveau niet hanteerbaar voor 3 scholen. Het betreft de volgende vakken: Engels, wiskunde en biologie.

Binnen de *gemengde leerweg* geldt voor 5 scholen dat de lesstof qua niveau niet hanteerbaar is. De volgende vakken worden genoemd: wiskunde, natuur- en scheikunde, Nederlands en instalektr.

Binnen de *theoretische leerweg* geldt dit voor 3 scholen bij de vakken natuur-, schei-, en wiskunde en biologie.

5 Examinering

5.1 Uitwerking Model PTA

Het model PTA diende voor de start van de nieuwe leerwegen voor alle relevante vakken uitgewerkt te zijn. Onderstaande tabel geeft een beeld over hoe ver de scholen nu feitelijk gevorderd zijn.

Tabel 5.1 Vorderingen met de uitwerking van PTA's

Uitwerking PTA's	Aantal scholen (%)
ja, voor alle vakken	49 (67)
voor het merendeel van de vakken	16 (22)
nog maar voor enkele vakken	1 (1)
nee, nog voor geen enkel vak	-

missing: 6 = 8%

Ruim tweederde van de scholen heeft de PTA's inmiddels voor alle vakken uitgewerkt, nog eens 22% voor de meerderheid van de vakken.

Ondanks dat men goed op weg is met de uitwerking van de PTA's worden er ook knelpunten gesignaleerd (zie tabel 5.2). Twee scholen noemen geen knelpunten.

Tabel 5.2 Knelpunten bij de uitwerking van de PTA's

Knelpunten bij de uitwerking PTA's	Aantal scholen (%)
a. nieuwe methoden zijn niet op tijd beschikbaar	45 (62)
b. onvoldoende afstemming tussen de vaksecties	25 (34)
c. bekendheid examenprogramma's	20 (27)
d. nieuwe onderwijskundige elementen (zoals bv sectorwerkstuk, praktijkopdracht, integratieve eindtoets)	54 (74)
e. anders	16 (22)

Een van de belangrijkste knelpunten bij de uitwerking van de PTA's vormen de nieuwe onderwijskundige elementen, zoals het sectorwerkstuk, de praktijkopdracht en de integratieve toets. Ongeveer driekwart van de scholen ervaart op dit vlak knelpunten. Ongeveer twee derde ervaart het niet op tijd beschikbaar zijn van de methoden als een knelpunt bij de uitwerking van de PTA's. Een derde van de scholen is van mening dat onvoldoende afstemming tussen de vaksecties een knelpunt is bij de uitwerking van de PTA's. Voor ruim een kwart van de scholen geldt dat de bekendheid met de examenprogramma's een probleem is. Een vijfde van de scholen ervaart andere knelpunten dan hierboven genoemd, zoals tijdgebrek en werkdruk bij het personeel; de traagheid van de landelijke sturing (te laat geïnformeerd worden, steeds nieuwe

Start v/d leerwegen in het VMBO

aanvullingen); niet afgestemde inventaris; een goede toetsorganisatie opstellen, zodat er geen piekbelasting ontstaat bij de leerlingen; examenprogramma; sommige vaksecties stellen een te omvangrijk PTA op; toetsen van praktische vaardigheden; centrale examenstof zit niet in PTA; het omgaan met de omschrijving van sommige onderdelen van de exameneisen; hoe kun je praktische vaardigheden toetsen.

Meer dan de helft van de scholen (55%) heeft alle PTA's tijdig bij de Inspectie aangemeld en 25 scholen (34%) hebben dit nog niet gedaan.

Op de vraag of scholen erin geslaagd zijn de schoolexamens op te starten in het derde leerjaar antwoorden 66 van de 73 scholen bevestigend; zeven scholen blijven het antwoord schuldig. Toch zijn er ook op dit punt knelpunten (zie tabel 5.3).

Tabel 5.3 Knelpunten bij het opstarten van schoolexamens

Knelpunten bij de uitwerking PTA's	Aantal scholen (%)
a. nieuwe methoden zijn niet op tijd beschikbaar	25 (34)
b. onvoldoende afstemming tussen de vaksecties	22 (30)
c. bekendheid examenprogramma's	16 (22)
d. nieuwe onderwijskundige elementen (zoals bv sectorwerkstuk, praktijkopdracht, integratieve eindtoets)	47 (64)
e. anders	8 (11)

Acht scholen noemen geen knelpunten. Bij de scholen die dat wel doen, geldt ook hier weer dat de nieuwe onderwijskundige elementen het zwaarst wegen (64), gevolgd door het punt dat nieuwe methodes niet op tijd beschikbaar waren (34%) en er onvoldoende afstemming tussen vaksecties bestaat (30%). Andere knelpunten dan bovengenoemde zijn: inventaris is nog niet afgestemd, werkdruk (te weinig voorbereidingstijd), toetsdruk en schoolexamendruk bij de leerlingen, problemen bij het organiseren van de toetsen, afstemming overgangscijfers en PTA cijfers.

6 Slotbeschouwing

Tot slot is scholen gevraagd waar ze bij de start van de leerwegen het meest tevreden over zijn en vervolgens welke belemmeringen is tegengekomen. Aan het slot van de vragenlijst konden de invullers eventuele opmerkingen kwijt.

Waar zijn scholen bij de start van de nieuwe leerwegen tot nu toe het meest tevreden over?

Meer dan 80% van de invullers heeft deze vraag beantwoord, de overigen laten de vraag onbeantwoord. Er zijn een paar tendensen aan te geven binnen de antwoorden. Eén daarvan is, dat veel invullers zich bijzonder tevreden tonen met de gemotiveerde inzet en bereidwilligheid bij docenten om deze klus te klaren. Een enkele maal zet men daarbij de toevoeging: ‘*ondanks alles*’. Er worden geen hakken in het zand gezet; er is een veranderingsproces gaande en docenten (en ook leerlingen!) gaan daar flexibel en op een positieve manier mee om. In samenhang met de inzet van docenten wordt ook veelvuldig gerefereerd aan de vernieuwing die tot stand gebracht wordt. Op verschillende plaatsen vormde de introductie van het VMBO en de bijbehorende onderwijskundige vernieuwingen aanleiding “*om weer eens over onderwijs te praten*”. “*De school bruist!*”, zo stelt een invuller; “er worden allerhande nieuwe initiatieven ondernomen”. Men noemt bijvoorbeeld de verschuiving van aandacht voor cognitie naar meer praktische vaardigheden; de werkplekkenstructuur; meer samenwerking en overleg in het team/tussen de vakgroepen, intra-sectorale programma’s, nieuwe didactiek (bijv. samenwerkend leren) en integratie van ICT. Door de grote omvang van de verandering brak voor veel scholen het moment aan de totale organisatie tegen het licht te houden. Een aantal invullers toont zich gelukkig met het feit dat men voor alle locaties van de school erin geslaagd is om algemene kaders voor de school te ontwerpen, en daarbij elke locatie speelruimte te geven. Uit de antwoorden spreekt duidelijk het besef dat men nog niet klaar is en een en ander nader uitgewerkt moet worden, maar dat er ook voor de wat langere termijn de kaders duidelijk zijn.

Een belangrijke vernieuwing is natuurlijk ook die van de PTA, waardoor elke sectie het lesmateriaal onder de loep heeft moeten nemen en bijstellen. Een groot deel van de invullers is er zeer tevreden over dat het gelukt is voor alle vakken binnen alle leerwegen een PTA op te stellen. Van de PTA’s wordt vaak vermeld dat ze (onderwijskundige/inhoudelijke) structuur geven aan het onderwijs. Een aantal malen wordt de voorlichting voor collega’s, ouders en leerlingen naar voren geschoven als een element waar men tevreden over is. Een enkele maal noemt men de goede allocatie van leerlingen: uit de haalbaarheid van de stof en het niveau blijkt dat men in de juiste

Start v/d leerwegen in het VMBO

leerweg terecht is gekomen. In twee gevallen is er sprake van gematigde tevredenheid: men vindt het nog te vroeg of vindt de houding van docenten nog te passief.

Wat opvalt is dat er tevredenheid is over de inzet van de docenten en de teams, die de invoering van de nieuwe leerwegen daadwerkelijk gestalte moeten geven, over een verbeterde structuur die de invoering van de PTA's teweeg gebracht heeft en over de vernieuwende didactiek en de impuls voor het ICT-onderwijs.

Vervolgens is aan de invullers gevraagd op welk vlak men bij de start van de leerwegen belemmeringen ontmoette.

Tabel 6.1 Prioritering belemmeringen (n=62).

Belemmeringen	Aantal scholen (%)
a. werkdruk	31 (50)
b. huisvesting	4 (7)
c. inventaris	4 (7)
d. lerarentekort	9 (15)
e. andere belemmeringen	14 (9)

Voor scholen is de werkdruk in het algemeen de belangrijkste belemmering (50%) bij de invoering van de nieuwe leerwegen, gevolgd door het probleem van het lerarentekort (19%). Kennelijk doet zich in een eerste uitvoeringsjaar de werkdruk sterker voelen dan bij de voorbereiding het geval was. Dat kan te maken hebben met zaken als het nieuwe materiaal en methodes en het voorbereiden van het 4^e jaar, waarbij met minder dan voorheen kan terugvallen op 'routine'. Huisvesting en inventaris is voor slechts een klein aantal scholen de enige belangrijkste belemmering. Dit betekent overigens niet dat het punt van huisvesting en inventaris als weinig belemmerend wordt ervaren, maar dat deze beide belemmeringen in een relatief klein aantal gevallen als *belangrijkste* belemmering wordt gezien.

Dat is ook te zien bij de 'overige belemmeringen' die scholen ervaren hebben, waar huisvesting inventaris en werkdruk regelmatig in combinatie met elkaar genoemd worden. Vaak ook geven scholen een toelichting op wat reeds als belangrijkste belemmering is aangegeven. Onderstaand schema geeft een indruk van belemmeringen die zij ervaren bij de invoering van de start van de nieuwe leerwegen. Een enkele maal wordt bij een knelpunt (bv verbouwingen) aangegeven dat het de school wel lukt om oplossingen te realiseren. Het niet tijdig voorhanden zijn van lesmateriaal is door 2 scholen als belangrijkste knelpunt aangedragen.

Schema 6.1 Overige belemmeringen die scholen ervaren bij de invoering van de nieuwe leerwegen

---

Belemmeringen

---

combinaties van huisvesting, inventaris soms ook met werkdruk en/of lerarentekort, zoals

- “verbouwingen t.b.v. intrasectorale programma's en de werkplekkenstructuur (WPS) werken belemmerend voor de normale gang van zaken op sommige locaties”
- “beoogde werkplekkenstructuur en bedrijfssimulaties zijn niet zonder hulp van buitenaf te realiseren”
- “.. dat de landelijke overheid vernieuwingen voorstaat, maar de lokale overheid geen geld heeft om fysiek datgene, wat nodig is, te doen aan gebouwen, leidt tot een beleid dat verre van integraal genoemd kan worden”

lesmateriaal, methode & examens, zoals

- “lesmethode die niet is aangepast voor de verschillende niveaus”
- “(ontbreken van) geschikt materiaal voor zelfwerkzaamheid”
- “het niet (tijdig) beschikbaar zijn van bepaalde methoden”
- “voor het onderwijsbeleid is het storend dat de nieuwe programma's, met name de didactische consequenties als praktische opdrachten, sectorwerkstuk, niet of onvoldoende in centrale examinering dreigen voor te komen”
- “practische informatie kwam slecht fragmentarisch beschikbaar, bijvoorbeeld examens die docenten houvast geven zijn er nog niet”

niveau/allocatie van leerlingen, zoals

- “onbekendheid met het uiteindelijk niveau dat leerlingen moeten hebben”
- “differentiatie per vak in een klas is met de invoering van de leerwegen nog wel mogelijk, maar niet zo zinvol meer; eigenlijk bepaalt het vak waar de leerling het meeste moeite mee heeft het niveau van het diploma; liever zouden wij op het diploma het niveau per vak aangeven.”
- “zit elke leerling in de juiste leerweg”
- voldoende kansen bieden aan de theoretisch erg zwakke leerlingen (LWOO'ers)

algemeen beleid, zoals

- “onzekerheid of de beleidsmakers nu lange termijn beleid of korte termijnbeleid ingezet hebben”
-

Tot besluit

Aan het eind van de vragenlijst bestond er gelegenheid om eventuele opmerkingen te plaatsen. Ruim 40% van de invullers maakte van die gelegenheid gebruik. Wat minder dan de helft van hen gaf verdere verduidelijking, nuancering of plaatste opmerkingen bij vragen in de vragenlijst. Zo wordt bijvoorbeeld aangegeven dat de vragenlijst is ingevuld vanuit de optiek van de invuller (schoolleider of docent), die weliswaar overzicht hebben, maar soms wat minder op de hoogte zijn van hetgeen zich binnen een bepaalde sector afspeelt. Of men stelt dat de situatie voor wat betreft bepaalde zaken anders is in een andere locatie van de school. Dat geldt bijvoorbeeld voor de belemmeringen die zich op dit moment doen voelen: voor locatie a is dat de werkdruk, voor locatie b het lerarentekort. Verder wordt een aantal malen aangegeven dat het tijdstip nog te vroeg is om een goed oordeel/afdoende antwoord te kunnen formuleren.

Een aantal keren zegt men dat de vragen naar haalbaarheid van programma's (niveau en volume) lastig te beantwoorden zijn. Een voorbeeld: "Binnen de basisberoepsgerichte leerweg is het verschil tussen leerlingen dermate groot dat voor een aantal leerlingen bij de meeste vakken bij beide vragen een probleem is. Ook zullen de beste leerlingen binnen de BBL waarschijnlijk juist ondervraagd worden en er dus te weinig aangeboden wordt." Vijf invullers uiten hun zorg over het niveau van de basisberoepsgerichte leerweg, in het bijzonder voor leerlingen met LWOO (en de frustraties die dat voor docenten met zich meebrengt). Men hoopt op veel aandacht voor lesstof in de verschillende leerwegen en bijzondere aandacht voor de lesstof voor LWOO-leerlingen. Een enkele keer wijst de invuller op vragen die 'gemist' werden in de vragenlijst. Dan gaat het bijvoorbeeld om vragen over: '... invoering leerwerktrajecten en de gevolgen van invoering / de andere pedagogische en didactische aanpak van de leerling en lesstof / vragen naar beheerste vaardigheden per leerweg, sociale competenties per leerweg en de cognitieve competenties per leerweg / de te verwachten aansluiting qua leerweg met vervolgopleiding binnen het MBO'.

In vijf gevallen uit men ontevredenheid over randvoorwaarden: bijvoorbeeld de aanlevering van methodes, software en aanvullende inventaris. Dat leidt tot onnodige stress, zo stelt men. Financiering (van verbouwingen, inventaris aanpassingen, maar ook leerwerktrajecten etc.) wordt onvoldoende geacht. "Scholen moeten nu flink investeren om elementen als PSO, VICTO, Werkplekkenstructuur en ICT als ondersteuning van de programma's van de grond te krijgen. Tot op heden zijn de middelen te beperkt als ook de leeromgeving van zeven afdelingen aangepast moet worden. Een VMBO leerling heeft ruimte nodig, veel meer ruimte van de normen die gehanteerd worden en die leiden tot een theorielokaal van 48 m² voor 30 leerlingen".

Tot slot zijn er invullers die zich zorgen maken over de vernieuwing als geheel: het is een complexe, omvangrijke verandering, die niet van vandaag op morgen gerealiseerd is en die een groot beroep doet op het docententeam. De aanpassingen in de basisvorming en tweede fase doen sommigen vrezen dat na enkele jaren ook in het VMBO zaken herzien moeten worden en die gedachte is niet motiverend. Aan de andere kant is men druk bezig (*Op onze school zijn we bezig met: 1. Integratie algemene vakken - beroepsgerichte vakken 2. Ontwikkeling leer-werktraject + opvang van zeer zwakke leerlingen 3. Invoering van ISP landbouw breed 4. Ontwikkeling doorlopende leerlijnen vmbo - mbo 5. Ontwikkeling van een breed vmbo --> uitstel beroepskeuze*), hetgeen leidt tot extra werkdruk, maar spreekt men in enkele gevallen ook de vrees uit dat de onderwijskundige doelen van de vernieuwing wellicht niet echt gehaald kunnen worden door de school.